

موضوع: خلاصه رساله دکتری با عنوان « **تأثیر توانمندسازی شناختی حالات ذهنی بر بهبود توانایی شناخت اجتماعی افراد مصرف کننده مواد در حال بهبودی** »

بیان مساله

درمان اعتیاد بر درک عوامل احساسی که در پس اعتیاد قرار دارد تاکید می کند و اعتیاد را ناشی از پاسخی به این عوامل می داند. این مسئله به وسیله درک دو جانبه رنج فرد معتاد از سوی درمانگر، تحمل تدریجی و تعدیل کردن احساسات دردناک، یادگرفتن مهارت های روانشناسی برای مراقبت کردن و سرپرستی از خود، و قبول یک واقعیت که بر پایه توهمات کودکی نیست، تقویت می شود. در این زمینه، بزرگ ترین منبع دانش ما، بیماران ما هستند که به وسیله گوش دادن دقیق به داستان های بی مانند آنها یاد می گیریم. و این مهم، زمینه ای برای ارزیابی توانمندسازی شناختی حالات ذهنی در افراد مصرف کننده مواد است که تاکنون به عنوان منبع مطالعاتی مورد بررسی قرار نگرفته و از طریق بررسی حالات ذهنی افراد معتاد اهمیت تاثیر توانمندسازی شناختی و توانایی شناخت اجتماعی مصرف کنندگان مواد ضرورت پیدا کرده است.

هدف اصلی پژوهش

تعیین اثربخشی توانمندسازی شناختی حالات ذهنی بر بهبود توانایی شناخت اجتماعی معتادان در حال بهبودی

نوع و روش اجرای پژوهش

- مطالعه شبه کارآزمایی با طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه شاهد
- متغیرهای وابسته تحت تاثیر مداخله:

۱-وابستگی به مواد: منظور از افراد وابسته به مواد در این پژوهش، تمامی افراد مصرف کننده ی مواد اعتیادآوری است که به عنوان افراد معتاد (متجاهر)، از سطح شهر جمع آوری و به مراکز نگهداری ماده ۱۶ قانون مبارزه با موادمخدر استان تهران جهت درمان یا بهبودی سپرده شده اند و در غربالگری یا فرایند تشخیص اعتیاد و ارزیابی سریع آنان توسط پزشک مشخص شده باشد.

۲-شناخت اجتماعی: فرایندی است که به کمک آن رفتاری در پاسخ به یک هم نوع ایجاد می شود. فرد در طی پردازش اطلاعات مربوط به شناخت اجتماعی (به طور هشیار یا ناهشیار)، خود، دیگران و جهان اطرافش را (از بعد اجتماعی اش) درک می کند و مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهد و در عین حال تحت تاثیر تعداد زیادی از سوگیری های انگیزشی قرار دارد.

در این پژوهش منظور از شناخت اجتماعی، نمره‌ای است که فرد در آزمون های زیر به دست می‌آورد:

- ذهن خوانی از طریق چشم‌ها
 - ذهن خوانی از طریق صدا
 - بازشناسی بیان چهره ای هیجانی^۱ اکمن
 - بازشناسی بیان چهره ای هیجان نیم استیم
- ۳- توانمندسازی شناختی:** شامل افزایش توانایی کاربرد فرایندهای شناختی در پردازش اطلاعات اجتماعی، تعامل با دیگران و تصمیم‌گیری‌های اجتماعی است.

در تحقیق حاضر توانمندسازی شناختی از طریق اجرای برنامه مداخله‌ی نرم‌افزار ترمه (آموزش توانمندسازی شناختی ذهن‌خوانی از طریق چشم‌ها) تا رسیدن به ۸۰ درصد پاسخ درست (یادگیری حالات هیجانی) تعریف شده است.

حالات ذهنی: منظور از حالات ذهنی، هیجان، انگیزه، آرزو، احساس، باور، قصد، نگرش و ارزش است. به عبارت دیگر، توانایی استنتاج باور و عقیده دیگران است که کمک می‌کند تا رفتار آنها قابل پیش بینی باشد. منظور از حالات ذهنی در پژوهش حاضر، بررسی بیش از ۳۰ صفت در قالب آزمون کامپیوتری مداخله آموزشی ترمه است که در چهار مرحله و هر مرحله شامل ۳ برنامه می‌شود و با صفات فرعی هیجان سنجیده شده است.

آموزش حالات ذهنی (توانمندسازی شناختی از طریق چشم‌ها/ برنامه ترمه) متغیر مستقل و بهبود توانایی شناخت اجتماعی افراد مصرف کننده مواد متغیر وابسته در نظر گرفته شد.

جامعه آماری

تمام افراد تحت درمان مقیم در مرکز اقامتی نگهداری، درمان و کاهش آسیب موضوع ماده ۱۶ قانون مبارزه با موادمخدر اخوان (واقع در استان تهران)

جامعه نمونه

مردجویانی که حداقل دو ماه از آخرین زمان مصرف آنان می‌گذشت (پرهیز کامل)

- نمونه گیری تصادفی ساده: تعداد ۱۲۰ نفر با شرایط یکسان از نظر سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت تاهل، عدم مصرف مواد و نداشتن اختلال روانپزشکی انتخاب و به طور تصادفی چهار گروه آزمایش (هر گروه ۱۵ نفر و جمعا ۶۰ نفر) و چهار گروه گواه (هر گروه ۱۵ نفر و جمعا ۶۰ نفر) نمونه ها تشکیل شد.. به طور تصادفی از بین افراد سالم نیز یک گروه ۱۵ نفری هم‌تا شده با گروه آزمایش و گواه که هیچگونه مصرف موادی نداشتند، به عنوان تعیین خط پایه انتخاب و در پیش آزمون و پس آزمون شرکت داده شدند(بدون اعمال برنامه مداخله).

ابزار پژوهش

- شاخص شدت اعتیاد (نسخه کاغذی):

فرم اصلاح شده این آزمون دارای ۱۰۶ سوال و در ۶ حوزه مصرف مواد، وضعیت طبی، خانوادگی، اشتغال، قانونی و روان‌شناختی است که علاوه بر مقدار، دوره و شدت مصرف مواد، وضعیت فرد را در ابعاد شغلی، خانوادگی، قانونی و روان‌شناختی در ۳۰ روز اخیر اندازه‌گیری می‌کند.

- آزمون بالینی چند محوری میلون-۳

این آزمون یک مقیاس خودسنجی با ۱۷۵ گویه بلی و خیر است که ۱۴ الگوی بالینی شخصیت و ۱۰ نشانگان بالینی را می‌سنجد و برای بزرگسالان ۱۸ سال به بالا که برای درمان یا ارزیابی روان‌شناختی به مراکز سلامت روان مراجعه می‌کنند، استفاده می‌شود.

- آزمون ذهن خوانی از روی تصاویر چشم - نسخه نرم‌افزاری : TERME

- آزمون ذهن خوانی از روی صدا

- آزمون بازشناسی بیان چهره ای هیجان - نسخه نرم‌افزای اکمن

این آزمون شامل ۱۴ تصویر است که به مدت ۱ ثانیه ارایه می‌شود و ۶ هیجان اصلی (شادی، خشم، غم، ترس، تعجب و نفرت) را نشان می‌دهد و آزمودنی باید با نگاه کردن به هر یک از تصاویر زیر بتواند هیجان مورد نظر را بازشناسی کرده و حدس بزند.

- آزمون بازشناسی بیان چهره ای هیجان - نسخه نرم‌افزاری نیم‌استیم

مدت زمان اجرای این آزمون ۱۵ تا ۲۰ دقیقه است و روایی سازه و پیش‌بین آن مطلوب گزارش شده است.

برنامه مداخله ترمه^۲ (آموزش توانمندسازی شناختی ذهن‌خوانی از طریق چشم‌ها)

برنامه ترمه در چهار مرحله (مرحله شروع، مرحله ابتدایی، مرحله متوسط و مرحله پیشرفته) که هر مرحله در ۳ نوبت با استفاده از برنامه نرم‌افزاری درست یا غلط بودن آن ارزیابی می‌شود و به فرد بازخورد مثبت یا منفی داده می‌شود، تهیه و اجرا شده است.

نتایج کاربردی

- نقص در توانایی شناختی یکی از دلایل گرایش افراد به مصرف مواد می شود. از این منظر، تغییر رفتار ناشی از مصرف مواد، به دلیل اثر مواد مصرفی بر مغز بوده و می توان با آزمون های عصب شناختی این تغییرات مغزی را رهگیری کرد.
- مسیرهای انعطاف پذیری به عنوان یک عامل اصلی در بازگشت به عملکردهای طبیعی مغز یا کاهش اختلالات شناختی حاصل از بیماری های اعصاب و روان (به عنوان مثال اختلالات اعتیادی، اسکیزوفرنی، افسردگی و...) تاثیرگذار بوده است. بنابراین، درمان توانبخشی براساس ترمیم اختلال عملکردی مغز (مبتنی بر انعطاف پذیری عصبی) در طول زمان امکان پذیر است.
- توانمندسازی شناختی حالات ذهنی، می تواند بر بهبودی توانایی شناخت اجتماعی افراد معتاد در حال بهبودی موثر باشد.

پیشنهادات کاربردی

- درمانگران اعتیاد از نظریه ذهن و شناخت اجتماعی برای درک بهتر حالات ذهنی (ذهن خوانی) مصرف کنندگان مواد و توانمندسازی شناخت اجتماعی آنان بهره مند شوند.
- مطالعات نوروسایکولوژی تمرکز بیشتری بر ترمیم شناختی مصرف کنندگان مواد داشته باشد.
- درمانگران اعتیاد جهت بهبود روابط مصرف کنندگان مواد (بویژه از نظر ایجاد همدلی) با بستگان درجه اول شان، از توانمندسازی شناختی استفاده نموده، به بهبودی جسمی آنان بسنده نکنند.